

ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

των Ανδρέα Ηλιόπουλου* και Παναγιώτη Μαυρόπουλου**

Εισαγωγή

Το πρόβλημα με τη στρατηγική ξεκινάει από το γεγονός ότι ο σχετικός όρος είναι ένας όρος του συρμού ο οποίος καλύπτει πολλές αμαρτίες¹. Υπάρχει μια γενική σύγχυση όσον αφορά στη χρήση του. Η λέξη έχει μια στρατιωτική κληρονομιά² και η κλασική θεωρία τη θεωρούσε μια στρατιωτική δραστηριότητα του πολέμου – ο τρόπος με τον οποίο οι στρατηγοί χρησιμοποιούσαν τις δυνάμεις τους για να νικήσουν στον πόλεμο. Αυτή η καθαρά στρατιωτική ερμηνεία του όρου με τα χρόνια παραχώρησε τη θέση της σε μια ευρύτερη. Σήμερα, κανείς δεν πιστεύει πλέον στον περιορισμό της στρατηγικής στη στρατιωτική της διάσταση. Όμως από το σημείο αυτό μέχρι τη σύγχυση που υπάρχει μεταξύ των εννοιών της πολιτικής, της εξωτερικής πολιτικής, των διεθνών σχέσεων και της αδιάκριτης χρήσης του όρου *στρατηγική* η απόσταση είναι πολύ μεγάλη.

Ενδεικτική της ευρέως διαδεδομένης, εκλαϊκευμένης και αδιάκριτης χρήσης του όρου είναι αυτή η οποία δεν περιορίζεται σε θέματα ασφαλείας του κράτους, αλλά επεκτείνεται σε όλα σχεδόν τα είδη της ανθρώπινης δραστηριότητας, όπως για παράδειγμα η κυβερνητική, η επιχειρηματικότητα, η εκπαίδευση, ο αθλητισμός και άλλες (στρατηγική του υπουργείου οικονομικών, στρατηγική μιας επιχείρησης, κλπ). Η θεώρηση αυτή της στρατηγικής έχει την έννοια της ύπαρξης και υλοποίησης ενός γενικού σχεδίου αντιμετώπισης μια κατάστασης ή επίλυσης ενός προβλήματος. Είναι αυτονόητο ότι μια τέτοια θεώρηση βρίσκεται εκτός των ενδιαφερόντων των επαγγελματιών της ασφαλείας και δεν πρόκειται να μας απασχολήσει στο πλαίσιο του παρόντος άρθρου, το περιορίζεται στη θεώρηση της στρατηγικής στο πλαίσιο της εθνικής ασφαλείας ενός έθνους-κράτους.

Το πλαίσιο: Πολιτική, εξωτερική πολιτική και διεθνείς σχέσεις

Στο πλαίσιο της ύπαρξης και λειτουργίας εντός του άναρχου και ανταγωνιστικού διεθνούς συστήματος των εθνών-κρατών και των λοιπών πολιτικών οντοτήτων που το συγκροτούν, το πρωταρχικό τους μέλημα είναι η προστασία και προώθηση των εθνικών τους συμφερόντων, με πρώτιστο την ασφάλειά τους. Η διαχείριση της ασφάλειας και κατ' επέκταση της άμυνας είναι αποκλειστικά έργο της πολιτικής ηγεσίας ενός διεθνούς δρώντος. Η πολιτική ηγεσία ασκεί πολιτική τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό της αντίστοιχης πολιτικής οντότητας. Η ασκούμενη αυτή *πολιτική* ορίζεται ως η θεωρία, η τέχνη και η πρακτική της διακυβέρνησης ενός κράτους,³ η οποία δεν περιορίζεται στα στενά όρια της αντίστοιχης κρατικής ή μη οντότητας, αλλά επεκτείνεται και στα πλαίσια του διεθνούς συστήματος.⁴ «[Η] μελέτη της συμπεριφοράς ενός κράτους εντός τους διεθνούς συστήματος αναφέρεται ως επιστήμη των διεθνών σχέσεων και ως τέτοια αποτελεί

1 Betts K. Richard, *The trouble with strategy: Bridging policy and operations*. Joint Forces Quarterly, issue 29, Autumn/Winter 2001-02, pp 23-30.

2 Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική*, Αθήνα: Ποιότητα, 2000, σ. 11.

3 Μπαμπινιώτης Γεώργιος, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσα*, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε., 2002 και Κουσκουβέλης Ηλίας, *Εισαγωγή στην πολιτική επιστήμη και τη θεωρία της πολιτικής*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1997, σ. 25

4 Κουσκουβέλης, ο.π., σ. 54-55

προέκταση της πολιτικής επιστήμης».⁵ Σε πιο πρακτικό επίπεδο, η διαχείριση των σχέσεων του κράτους με τον εξωτερικό κόσμο, τους άλλους δρώντες του διεθνούς συστήματος (κρατικούς, μη κρατικούς, υπερεθνικούς οργανισμούς), δηλαδή των *διεθνών σχέσεων*, περιγράφεται με τον όρο *εξωτερική πολιτική*, η οποία ασκείται από την κυβέρνηση στο γενικότερο πλαίσιο της πολιτικής της. Η διαχείριση αυτή των διεθνών σχέσεων της χώρας, ως υλοποίηση της αντίστοιχης εξωτερικής πολιτικής της κυβέρνησης, αναλαμβάνεται από τα προς τούτο εξουσιοδοτημένα όργανα της πολιτείας, ήτοι τη *διπλωματική υπηρεσία*, η οποία, υπ' αυτή την έννοια, «είναι το μέσον για την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής».⁶

Ένας ιδιαίτερος τομέας των διεθνών σχέσεων είναι αυτός της ασφάλειας του κράτους, ο οποίος περιλαμβάνει θέματα όπως ο ρόλος της ισχύος στις σχέσεις μεταξύ των διεθνών δρώντων, οι διεθνείς πολιτικοί, οικονομικοί και στρατιωτικοί ανταγωνισμοί, ο πόλεμος, η διεθνής τρομοκρατία, οι συμμαχίες, η κλιματική αλλαγή, η μετανάστευση και άλλα. Το κυβερνητικό όργανο το οποίο είναι επιφορτισμένο με τη διαχείριση των σχετικών θεμάτων είναι το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας (ή, εφόσον δεν υπάρχει τέτοιο, κάποιο ανάλογο όργανο, όπως το Κυβερνητικό Συμβούλιο Εξωτερικών και Άμυνας (ΚΥΣΕΑ) για τα ελληνικά δεδομένα).

Μια σημαντική διάκριση η οποία αφορά στην κατανόηση των συζητούμενων όρων είναι αυτή μεταξύ της *ασφάλειας* και της *άμυνας*. Οι δύο έννοιες δεν είναι ανεξάρτητες, αλλά η μία υποσύνολο της άλλης. Η ασφάλεια είναι έννοια ευρύτερη αυτής της άμυνας και αφορά σε θέματα απειλών τόσο εναντίον της προστασίας της εδαφικής ακεραιότητας και ανεξαρτησίας της χώρας, τα οποία εμπίπτουν στην αρμοδιότητα της άμυνας, αλλά και εις βάρος άλλων ανθρωπίνων αξιών οι οποίες βρίσκονται υπό την προστασία του κράτους (υγεία, εσωτερική ασφάλεια, οικονομική ευμάρεια) και κατά συνέπεια σχετίζονται με θέματα όπως η κλιματική αλλαγή, η μετανάστευση, η τρομοκρατία και άλλα.

Η *στρατηγική*, με την αυστηρή έννοια του όρου που σχετίζεται με την άμυνα, σχεδιάζεται και ασκείται στο πλαίσιο της εθνικής ασφαλείας ως η χρήση των διαθέσιμων συντελεστών ισχύος του κράτους για την επίτευξη συγκεκριμένων πολιτικών σκοπών οι οποίοι προκύπτουν από την επιδίωξη προάσπισης ή και προώθησης των εθνικών συμφερόντων. Η στρατηγική αυτή, ασκούμενη στο γενικότερο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων της χώρας, έχει δύο θεωρήσεις: η πρώτη, η οποία ελάχιστα διακρίνεται από τις διεθνείς σχέσεις, σχεδιάζεται και ασκείται εν απουσία συγκεκριμένης στρατιωτικής απειλής, ενώ η δεύτερη αφορά στη στρατηγική διαχείρισης μιας ενδεχόμενης ή πραγματικής αντιπαράθεσης, προερχόμενης από μια σαφώς προσδιορισμένη πραγματική στρατιωτική απειλή εναντίον των ζωτικών συμφερόντων⁷ της υπόψη χώρας.

Στη γενική της θεώρηση, η στρατηγική είναι μια διαχρονική και πανταχού παρούσα συμπεριφορά, την οποία όλες οι οργανωμένες κοινωνίες χρειάστηκαν στο παρελθόν, χρειάζονται στο παρόν και θα χρειαστούν στο μέλλον. Όλες οι οργανωμένες κοινότητες απαιτείται να ασκούν στρατηγική, επειδή όλες διαθέτουν συλλογικά συμφέροντα που χρειάζεται να προστατεύσουν ή και να προωθήσουν με την επιλογή αποτελεσματικών μεθόδων, χρησιμοποιώντας οποιαδήποτε εργαλεία πειθαναγκασμού μπορεί να διαθέτουν ή να αποκτήσουν. Η θεμελιώδης δομή της στρατηγικής διατυπώνεται απλουστευτικά μέσω

5 Κουσκουβέλης, στο ίδιο, σ. 55

6 Evans G. and Newnham J., 1998. *The Penguin dictionary of international relations*. London: Penguin Books.

7 Τα ζωτικά συμφέροντα αναφέρονται σε θέματα εδαφικής ακεραιότητας και ανεξαρτησίας και είναι αυτά για την προστασία των οποίων μια χώρα θα προσέφευγε σε πόλεμο.

του τριπτύχου «Σκοποί, Μέσα, Τρόποι». Σε κάθε συγκεκριμένο στιγμιότυπο αυτού του τριπτύχου αντιστοιχεί ένας συγκεκριμένος βαθμός κινδύνου (ρίσκο) για την περίπτωση αποτυχημένης (ή έστω μερικώς επιτυχημένης) εφαρμογής του.

Η σχέση μεταξύ πολιτικής, εξωτερικής πολιτικής, διεθνών σχέσεων, εθνικής ασφάλειας και επιπέδων στρατηγικής αποτυπώνεται στον Πίνακα 1.

ΤΟΜΕΑΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΕΠΙΣΤΗΜΗ - ΤΕΧΝΗ	ΘΕΣΜΙΚΟ ΟΡΓΑΝΟ	ΘΕΜΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ
Κυβερνητική (πολιτική)	Πολιτική επιστήμη	Πολιτική	Κυβέρνηση	Στρατηγική εθνικής ασφαλείας
Διεθνείς σχέσεις (εξωτερική πολιτική)	Επιστήμη των διεθνών σχέσεων	Διεθνείς σχέσεις	Διπλωματικό σώμα - Διπλωματία	
Εθνική ασφάλεια	Σπουδές ασφαλείας	Ασφάλεια	Συμβούλιο εθνικής ασφαλείας	
Εθνική άμυνα	Επιστήμη και τέχνη του πολέμου (πολεμολογία) ή Στρατηγικές σπουδές	Υψηλή στρατηγική	Πολεμικό συμβούλιο	Πολιτική εθνικής άμυνας (για τα ελληνικά δεδομένα)
		Στρατιωτική στρατηγική	Αρχιστράτηγος	Εθνική στρατιωτική στρατηγική
		Τακτική	Τακτικοί διοικητές	Επιχειρησιακά σχέδια

Πίνακας 1. Σχέσεις μεταξύ πολιτικής, εξωτερικής πολιτικής, διεθνών σχέσεων, εθνικής ασφάλειας και στρατηγικής

Στρατηγική εθνικής ασφαλείας: Η πολιτική διάσταση της στρατηγικής

Η στρατηγική εν απουσία συγκεκριμένης στρατιωτικής απειλής αφορά στη γενική συμπεριφορά της χώρας σε σχέση με τους άλλους δρώντες του διεθνούς συστήματος και συγκεκριμένα στον ορθολογικό προσδιορισμό των συμφερόντων του κράτους σε σχέση με την ασφάλειά του, τις σχέσεις του με τα άλλα κράτη και την ιεράρχηση των στόχων του, και τελικώς στην προστασία και την προώθηση των συμφερόντων του στο πλαίσιο του ανταγωνισμού των κρατών στο άναρχο διεθνές σύστημα. Οι Γκόρντον Γκρεγκ (Gordon Graig) και Φήλιξ Γκίλμπερτ (Felix Gilbert) θεωρούν τη στρατηγική αυτή ως «το σύγχρονο αντίστοιχο αυτού που το δέκατο έβδομο και δέκατο όγδοο αιώνα ονομαζόταν *ragione di stato* ή *raison d' etat*» επισημαίνοντας επίσης ότι «[υ]πό την ευρύτερη έννοιά της, η στρατηγική ... είναι ένας ορθολογικός προσδιορισμός των ζωτικών συμφερόντων του κράτους, σχετικά με τα ουσιώδη ζητήματα ασφαλείας του, με τους θεμελιώδεις σκοπούς

του, τις σχέσεις του με τα άλλα κράτη και με την προτεραιότητα ανάμεσα στους διάφορους στόχους του».⁸

Η Στρατηγική,⁹ για να είναι αποτελεσματική, απαιτεί ορθολογισμό στη σχεδίαση και υλοποίηση, ρεαλιστική εκτίμηση του διεθνούς περιβάλλοντος ασφαλείας εντός του οποίου θα υλοποιηθεί και ακριβή εκτίμηση περί των προθέσεων και των δυνατοτήτων των εν δυνάμει αντιπάλων. Ως τέτοια, η άσκησή της απαιτεί ένα ισχυρό υπόβαθρο διεθνών σχέσεων. Αντικείμενό της είναι η παρακολούθηση του διεθνούς, περιφερειακού και τοπικού περιβάλλοντος ασφαλείας, η διαμόρφωσή του στο βαθμό που επιτρέπει η εθνική ισχύς του ενδιαφερομένου κράτους, ο εντοπισμός διεθνών δρώντων που διαθέτουν τη δυναμική να εξελιχθούν σε στρατιωτικές απειλές και ο σχεδιασμός της Στρατηγικής εκείνης η οποία προωθεί τα εθνικά συμφέροντα. Τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την υλοποίηση της Στρατηγικής αυτής είναι πρωτεύοντως πολιτικά. Οι ένοπλες δυνάμεις χρησιμοποιούνται σε υποστηρικτικό ρόλο και υπό τον αυστηρό έλεγχο της πολιτικής ηγεσίας· ενδεχόμενες δραστηριότητες είναι η επίδειξη δύναμης, η κατάλληλη διάταξη και δραστηριότητά τους, η ανταλλαγή επισκέψεων στρατιωτικών αντιπροσωπειών, η κοινή συμμετοχή σε στρατιωτικές ασκήσεις και άλλες.

Στο πλαίσιο της Στρατηγικής εθνικής ασφαλείας ο ανώτερος στρατιωτικός διοικητής, σε συνεργασία με το υπουργείο των εξωτερικών, προβαίνει στην εκτίμηση της πιθανής στρατιωτικής απειλής που ενδεχομένως συνιστούν οι ενδιαφερόμενες χώρες. Η εκτίμηση αυτή της απειλής, η οποία επικαιροποιείται συνεχώς, αποτελεί τη βάση της αμυντικής σχεδίασης και κατά συνέπεια της διαμόρφωσης – ενίσχυσης της στρατιωτικής ισχύος της χώρας (συμπεριλαμβανομένης της προμήθειας οπλικών συστημάτων).

Επισημαίνεται και πάλι ότι η Στρατηγική εθνικής ασφαλείας δεν αρκεί να ασκείται «αμυντικά» με την έννοια της παρακολούθησης του τοπικού, περιφερειακού και διεθνούς περιβάλλοντος ασφαλείας και αντίδρασης σε ενδεχόμενες αλλαγές της αντίστοιχης ισορροπίας ισχύος που ενδεχομένως επηρεάζουν τα κρατικά συμφέροντα της υπόψη χώρας. Πρέπει πρωτίστως να είναι «επιθετική» με την έννοια της προσπάθειας διαμόρφωσης του περιβάλλοντος ασφαλείας με σκοπό την αποτροπή της ανατροπής της υφιστάμενης ισορροπίας ισχύος (status quo) και της βελτιστοποίησης των συνθηκών επιδίωξης των εθνικών συμφερόντων.

Στρατηγική εν όψει συγκεκριμένης απειλής: Υψηλή και στρατιωτική στρατηγική

Η στρατηγική εν όψει συγκεκριμένης (στρατιωτικής) απειλής ξεκινάει ουσιαστικά από τη στιγμή της επιδείνωσης των σχέσεων με τον ενδεχόμενο αντίπαλο ή αντιπάλους. Τα σχετικά θεσμικά κείμενα στην περίπτωση αυτή είναι οι οδηγίες Υψηλής Στρατηγικής, επιχειρησιακής σχεδίασης και τα επιχειρησιακά σχέδια στο στρατηγικό, το επιχειρησιακό και το τακτικό επίπεδο. Τα υφιστάμενα από τον καιρό της ειρήνης θεσμικά στρατιωτικά κείμενα (στρατιωτικό δόγμα, εθνική στρατιωτική στρατηγική και άλλα), εκτός της λειτουργίας τους στο πλαίσιο της εκπαίδευσης για την προετοιμασία των στρατιωτικών

8 Graig G. and Gilbert F., *Σκέψεις για τη στρατηγική σήμερα και στο μέλλον* στο Paret Peter, *Οι δημιουργοί της σύγχρονης στρατηγικής: Από το Μακιαβέλι στην πυρηνική εποχή*, Αθήνα: Εκδόσεις Τουρίκη, 2004, σ. 1021-1030.

9 Ο μεγάλος σύγχρονος Αμερικανο-Βρετανός στρατηγιστής Κόλιν Γκρέι (Colin Gray) προτείνει τη δήλωση της στρατηγικής αυτής με κεφαλαίο Σ για λόγους διάκρισής της από αυτή της θεώρησης εν όψει συγκεκριμένης στρατιωτικής απειλής. Τη σημειολογία αυτή υιοθετεί και το βρετανικό επιστημονικό περιοδικό στρατηγικής Infinity Journal.

επιχειρήσεων, βοηθούν στη σύνταξη των επιχειρησιακών οδηγιών και σχεδίων, στη βάση ιστορικά καθιερωμένων αρχών διεξαγωγής επιχειρήσεων. Τα υπόλοιπα θεσμικά κείμενα του κράτους, όπως η Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας, λειτουργούν ως πλαίσιο πολιτικής το οποίο θέτει τα όρια εντός των οποίων θα κινηθεί η στρατιωτική ηγεσία. Ένα παράδειγμα στρατηγικής αυτού του τύπου είναι η στρατηγική της χώρας μας για την αντιμετώπιση της στρατιωτικής απειλής την οποία συνιστά εις βάρος της η Τουρκία.

Η στρατηγική ενός κράτους εν όψει συγκεκριμένης απειλής εναντίον των ζωτικών του συμφερόντων, υποδιαιρείται σε δύο επίπεδα: αυτό της υψηλής στρατηγικής και αυτό της στρατιωτικής στρατηγικής. Η διάκριση μεταξύ των δύο αυτών επιπέδων είναι σχετικά σαφής και σε κάθε περίπτωση σαφέστερη από την αντίστοιχη μεταξύ της Στρατηγικής εθνικής ασφαλείας και της υψηλής στρατηγικής, η οποία είναι προβληματική.

Ο όρος *υψηλή στρατηγική (grand strategy)* χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Λιντέλ Χαρτ (Liddell Hart)¹⁰. Σήμερα η χρήση του έχει καθιερωθεί διεθνώς ως η ενορχήστρωση των παραγόντων ισχύος ενός κράτους (ή γενικότερα μιας πολιτικής οντότητας) για την επίτευξη κάποιου πολιτικού σκοπού, στα πλαίσια μιας ενδεχόμενης ή σε εξέλιξη αντιπαράθεσης μεταξύ δύο ή περισσότερων πολιτικών οντοτήτων.

Ο όρος *συντελεστές ή παράγοντες ισχύος (elements of power)* του κράτους χρησιμοποιείται στον αγγλόφωνο κόσμο για να προσδιορίσει τις κατηγορίες ισχύος που είναι διαθέσιμες στην κυβέρνησή του για την επιδίωξη των εθνικών συμφερόντων ή/και την επίλυση μιας ενδεχόμενης κρίσης με κάποια άλλη κρατική ή μη-κρατική οντότητα. Σήμερα, οι αναλυτές των διεθνών σχέσεων και της στρατηγικής συμφωνούν ότι οι συντελεστές (ή παράγοντες) ισχύος ενός κράτους, οι οποίοι μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την επιβολή της θέλησής του επί ενός ενδεχομένου αντιπάλου, είναι τέσσερις: Η *οικονομία*, η *διπλωματία*, οι *πληροφορίες* και η *στρατιωτική ισχύς*, οι οποίοι στην αγγλική γλώσσα αναφέρονται ως μοντέλο DIME (Diplomatic, Informational, Military, Economic). Αποδοχή συναντούν επίσης οι απόψεις του καθηγητή του πανεπιστημίου του Χάρβαρντ (Harvard) και υφυπουργού άμυνας στην κυβέρνηση του προέδρου των ΗΠΑ Μπιλ Κλίντον (Bill Clinton), Ζόζεφ Νάυ (Joseph Nye), περί 'Ηπιας Ισχύος,¹¹ η οποία όμως από μόνη της (σε αντίθεση με τους άλλους συντελεστές) δεν είναι ικανή να επιτύχει (αποφασιστικά) αποτελέσματα.

Στην περίπτωση του εντοπισμού πιθανών μελλοντικών στρατιωτικών απειλών εναντίον της ασφάλειας της χώρας, οι ένοπλες δυνάμεις ενεργοποιούν το μηχανισμό σύνταξης ενδεχομένων επιχειρησιακών σχεδίων τα οποία αποτελούν τον στρατιωτικό τρόπο διαχείρισης της ενδεχόμενης κρίσης. Στο πλαίσιο αυτό θα απαιτηθεί η έκδοση σχετικών οδηγιών από την πολιτική ηγεσία. Επειδή συνήθως οι πολιτικές ηγεσίες, για διάφορους λόγους, αποφεύγουν τέτοιου είδους δεσμεύσεις, η στρατιωτική ηγεσία μπορεί να κάνει μια σχετική πρόβλεψη με το να προκαλέσει την έκδοσή τους (υποβάλλοντας ένα σχετικό προσχέδιο και ζητώντας την υπογραφή του).

Στην περίπτωση της εκδήλωσης μιας κρίσης μεταξύ της υπόψη χώρας και ενός από τους διεθνείς δρώντες (ο οποίος είχε εντοπισθεί ή όχι ως ενδεχόμενη απειλή και για τον οποίον μπορεί να υπάρχουν ή να μην υπάρχουν σχετικά ενδεχόμενα σχέδια) ενεργοποιείται ο μηχανισμός διαχείρισης κρίσης σε κυβερνητικό επίπεδο. Ο ανώτερος στρατιωτικός

¹⁰ Ο όρος είχε χρησιμοποιηθεί το 1923 από τον J.F.C. Fuller, όμως ο εννοιολογικός του προσδιορισμός, όπως χρησιμοποιείται σήμερα, έγινε από τον Hart.

¹¹ Nye, *Ήπια Ισχύς: Το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2005.

διοικητής διαμορφώνει τη (στρατιωτική) στρατηγική του για την αντιμετώπιση της απειλής με στρατιωτικά μέσα, με τη σύνταξη των επιχειρησιακών του σχεδίων σε στρατηγικό, επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο.

Ανεξάρτητα από τη χρήση του σχετικού όρου, όλα τα κράτη ασκούν υψηλή στρατηγική, είτε το γνωρίζουν είτε όχι.¹² Έτσι, η ιδέα ότι η Ρωμαϊκή και η Βυζαντινή Αυτοκρατορία δεν ασκούσαν στρατηγική επειδή δεν υπήρχε την εποχή εκείνη ο σχετικός όρος είναι τουλάχιστον αστεία. Όπως έδειξαν οι Παπασωτηρίου και Luttwak στα σχετικά βιβλία τους οι αυτοκρατορίες αυτές ασκούσαν υψηλή στρατηγική,¹³ και μάλιστα με εξαιρετικό τρόπο.

Η *στρατιωτική στρατηγική (military strategy)* αφορά στη σχεδίαση και διεξαγωγή των πολεμικών επιχειρήσεων στο πλαίσιο διεξαγωγής του πολέμου, ως τελευταίου μέσου επίλυσης ενδεχόμενων διακρατικών διαφορών. Στη γενική της διατύπωση, η οποία αποδίδεται στον Κλαούζεβιτς (Clausewitz), (στρατιωτική) στρατηγική είναι η διεύθυνση και η χρήση των ενόπλων δυνάμεων και η απειλή χρήσης τους για πολιτικούς σκοπούς, ή η χρήση των μαχών για το σκοπό του πολέμου, ενώ τακτική είναι η χρήση των στρατιωτικών μέσων για τη διεξαγωγή της μάχης ή μιας μεμονωμένης τακτικής ενέργειας (μετακίνηση, προέλαση, επιθετική αναγνώριση και άλλες). Συνεπώς, όλες οι στρατιωτικές δυνάμεις, οποιουδήποτε τύπου, συμπεριφέρονται τακτικά (είναι τακτικές), ενώ ταυτόχρονα όλες συνεισφέρουν στο τελικό στρατηγικό αποτέλεσμα. Παρά την ευρέως διαδεδομένη χρήση του σχετικού επιθέτου, δεν υπάρχουν στρατηγικές δυνάμεις ή στρατηγικά οπτικά συστήματα: το επίθετο στρατηγικός/η αναφέρεται στα αποτελέσματα της στρατιωτικής συμπεριφοράς, όχι στη διεξαγωγή της.¹⁴

Η άσκηση της στρατηγικής στην ειρήνη, την κρίση και τον πόλεμο

Οι σχέσεις μεταξύ δύο ή περισσότερων διεθνών δρώντων, σύμφωνα με την κλασική θεώρηση του NATO, μπορεί να βρίσκονται σε κατάσταση ειρήνης, κρίσης ή πολέμου.¹⁵ Ο πόλεμος δηλώνει μια κατάσταση ένοπλης σύγκρουσης, ενώ η ειρήνη την κατάσταση της απουσίας πολέμου, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν ανταγωνισμοί ή σοβούσες απειλές που δεν έχουν ακόμα εξελιχθεί σε κρίση ή πόλεμο. Η κρίση είναι η κατάσταση της έντασης στις σχέσεις μεταξύ των κρατών, όπου ανταλλάσσονται απειλές, κινητοποιούνται οι ένοπλες δυνάμεις, λαμβάνονται διάφορα μέτρα εν όψει μιας ενδεχόμενης θερμής σύγκρουσης, ενδεχομένως υπάρχουν θερμά επεισόδια περιορισμένης έκτασης και παρατηρείται έντονη διπλωματική δραστηριότητα, τόσο από μέρους των εμπλεκόμενων χωρών όσο και από μέρους των διεθνών οργανισμών και μεμονωμένων κρατών για την επίλυση της κρίσης.

Περίοδος ειρήνης

Ο ρόλος της Στρατηγικής (εθνικής ασφαλείας) στην κατάσταση της ειρήνης είναι ιδιαίτερα σημαντικός διότι θέτει τα θεμέλια της επιτυχίας ή της αποτυχίας σε ενδεχόμενη κατάσταση κρίσης ή πολέμου. Η παρακολούθηση του διεθνούς περιβάλλοντος ασφαλείας από τα προς το σκοπό αυτό επιφορτισμένα όργανα ασφαλείας της πολιτείας, συμπεριλαμβανομένων και των ενόπλων δυνάμεων, διασφαλίζει τον έγκαιρο εντοπισμό

12 Luttwak Edward, *Η Υψηλή Στρατηγική της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Τουρίκη, 2009, σ. 615.

13 Παπασωτηρίου, ο.π. και Luttwak, ο.π..

14 Infinity Journal, www.infinityjournal.com

15 Οι Evans και Newman αναγνωρίζουν σε γενικές γραμμές «τρεις καταστάσεις της διεθνούς πολιτικής»: τον πόλεμο, το μη-πόλεμο και την ειρήνη (Evans and Newman, ό.π., σ. 423).

τάσεων ανατροπής του συσχετισμού ισχύος και ανάπτυξης μελλοντικών απειλών εις βάρος των συμφερόντων του κράτους. Με βάση την εκτίμηση για το περιβάλλον ασφαλείας και τις ενδεχόμενες μεσο-μακροπρόθεσμες απειλές, απαιτείται η καθοδήγηση, από την πολιτική ηγεσία, της προετοιμασίας των συντελεστών ισχύος του κράτους.

Η παρακολούθηση του διεθνούς περιβάλλοντος και η αποτροπή ή έγκαιρη αντίδραση σε τυχόν προσπάθειες ανατροπής της υφιστάμενης κατάστασης ισορροπίας ισχύος είναι μια κλασική αμυντική πολιτική. Η προσπάθεια διαμόρφωσης του διεθνούς περιβάλλοντος ασφαλείας, η οποία έχει μια επιθετική διάσταση, περιλαμβάνει μέτρα για τη βελτίωση της θέσης της χώρας στο διεθνές σύστημα κατανομής ισχύος μέσω της ισχυροποίησης της θέσης της στο πλαίσιο των συμμαχιών στις οποίες συμμετέχει, την ένταξη σε νέες συμμαχίες, την ανάπτυξη των διμερών σχέσεων με άλλες χώρες, την ενίσχυση των οικονομικών σχέσεων με άλλες χώρες και κυρίως με αυτές που ενδεχομένως να εξελιχθούν σε εχθρικές (στρατηγική της συνεργασίας) και άλλα. Η βελτίωση της οικονομίας της χώρας είναι θεμελιώδης επιλογή πολιτικής από την οποία πηγάζουν όλα τα άλλα μέτρα. Η εξασθένιση της οικονομίας, εξασθενεί ουσιαστικά τη θέση της χώρας στο διεθνές σύστημα κατανομής ισχύος. Η περίοδος της ειρήνης προσφέρεται επίσης για την ανάπτυξη της ήπιας ισχύος της χώρας μέσω της ενίσχυσης της εκτίμησης των άλλων χωρών προς αυτήν. Μέτρα προς την κατεύθυνση αυτή είναι η συμμετοχή της σε ειρηνευτικές αποστολές υπό την αιγίδα του ΟΗΕ και σε προγράμματα οικονομικής βοήθειας προς τις φτωχές χώρες, η ανάπτυξη διαπολιτισμικών σχέσεων με άλλες χώρες και η προβολή της χώρας σε προσεκτικά επιλεγμένες χώρες-στόχους.

Ο ρόλος των ενόπλων δυνάμεων (εκπροσωπούμενων από τον ανώτατο στρατιωτικό διοικητή) κατά τη διάρκεια της ειρήνης αναφέρεται στην εκπόνηση ενδεχομένων στρατηγικών σχεδίων για την αντιμετώπιση πιθανών μελλοντικών απειλών κατά των συμφερόντων της χώρας. Συναφές προς αυτό το έργο αποτελεί η υλοποίηση της αμυντικής σχεδίασης με βάση τα εκπονηθέντα ενδεχόμενα σχέδια. Η αμυντική σχεδίαση αφορά στον προσδιορισμό των μέσων (μονάδων, σχηματισμών και οπλικών συστημάτων) που απαιτούνται για τη μελλοντική υλοποίηση των ενδεχομένων σχεδίων, εάν και όταν απαιτηθεί. Ένα άλλο έργο αφορά στην υποστήριξη της προσπάθειας της πολιτικής για τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος ασφαλείας. Στο πλαίσιο αυτό ο ανώτερος στρατιωτικός διοικητής επιφορτίζεται με την υποχρέωση της τοποθέτησης στρατιωτικού προσωπικού σε συμμαχικά στρατηγεία, όπως επίσης και με την υλοποίηση της απόφασης της πολιτικής ηγεσίας περί της συμμετοχής της χώρας μας με στρατιωτικές δυνάμεις σε συμμαχικές επιχειρήσεις του ΝΑΤΟ, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ΟΗΕ, διατηρώντας παράλληλα τις απαιτούμενες στρατιωτικές δυνατότητες εντός της χώρας για την αντιμετώπιση ενδεχομένων στρατιωτικών απειλών εναντίον της.

Περίοδος κρίσεων

Η περίοδος των κρίσεων αποτελεί το βασίλειο της υψηλής στρατηγικής. Όπως προαναφέρθηκε, η κρίση είναι μια περίοδος έντασης στις διακρατικές σχέσεις, κατά την οποία διακυβεύεται η υφιστάμενη ισορροπία ισχύος και τα συμφέροντα των εμπλεκόμενων χωρών. Η απουσία ένοπλης σύγκρουσης σημαίνει ότι η συμμετοχή του παράγοντα της στρατιωτικής ισχύος στη διαχείριση της κρίσης περιορίζεται στην επαύξηση της ετοιμότητας των ενόπλων δυνάμεων, στη μετακίνηση μονάδων και σχηματισμών με σκοπό τη λήψη κατάλληλης διάταξης εν όψει ενδεχόμενης εξέλιξης της κατάστασης σε

θερμή σύγκρουση, στη διεξαγωγή ασκήσεων και προπαρασκευαστικών ενεργειών (αναγνωρίσεις, ένταση προσπαθειών συλλογής πληροφοριών, κλπ). Η διπλωματία, η οικονομία, οι πληροφορίες και η ήπια ισχύς είναι οι παράγοντες ισχύος του κράτους που εμπλέκονται ενεργότερα στη διαχείριση της κρίσης μέσα από συντονισμένη δράση υπό την καθοδήγηση και άμεση επίβλεψη της κυβέρνησης.

Ο ρόλος της στρατιωτικής στρατηγικής αναβαθμίζεται σημαντικά κατά τη διάρκεια των κρίσεων. Παρά το γεγονός ότι η θερμή σύγκρουση δεν έχει αρχίσει, οι στρατιωτικές επιχειρήσεις, με την ευρεία έννοια του όρου, βρίσκονται σε εξέλιξη, υπό τον αυστηρό έλεγχο της πολιτικής ηγεσίας. Η δραστηριότητα των ενόπλων δυνάμεων αναφέρεται στην προετοιμασία των στρατιωτικών μέσων (σχηματισμών, μονάδων και οπλικών συστημάτων) για την υποστήριξη των αποφάσεων της πολιτικής ηγεσίας (ή των άλλων συντελεστών ισχύος του κράτους) με σκοπό την αποτροπή της θερμής σύγκρουσης ή την, κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο, είσοδο των ενόπλων δυνάμεων στην ενδεχόμενη θερμή σύγκρουση, εάν η διαχείριση της κρίσης από την πλευρά της πολιτικής ηγεσίας δεν έχει την επιθυμητή κατάληξη.

Περίοδος θερμής σύγκρουσης

Η εξέλιξη της κρίσης σε θερμή σύγκρουση αναδεικνύει το ρόλο της στρατιωτικής ισχύος ως πρωταρχικού παράγοντα επίλυσης της διακρατικής διαφοράς, με ταυτόχρονη αντίστοιχη υποβάθμιση του ρόλου των άλλων συντελεστών ισχύος. Η χρήση της στρατιωτικής ισχύος σηματοδοτεί (επίσημα ή ανεπίσημα) την έναρξη των πολεμικών επιχειρήσεων. Η διεξαγωγή των επιχειρήσεων ανατίθεται στον ανώτατο στρατιωτικό διοικητή με σαφή τον πολιτικό σκοπό του πολέμου και συγκεκριμένους περιορισμούς. Καθ' όλη τη διάρκεια των επιχειρήσεων, η πολιτική ηγεσία ασκεί εποπτεία και διατηρεί το δικαίωμα, αναλόγως των γενικότερων εξελίξεων, να μεταβάλει τον πολιτικό σκοπό του πολέμου ή τους επιβαλλόμενους περιορισμούς, με επακόλουθη αλλαγή του στρατηγικού και επιχειρησιακού σχεδιασμού του πολέμου από μέρους της στρατιωτικής ηγεσίας.

Κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής των πολεμικών επιχειρήσεων, η προσπάθεια επίλυσης της κρίσης μέσω της διπλωματικής οδού συνεχίζεται, ενώ ταυτόχρονα η διπλωματία και η οικονομία εμπλέκονται ενεργά στην υποστήριξη του έργου των ενόπλων δυνάμεων για τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων (εξασφάλιση διπλωματικής υποστήριξης στους διεθνείς οργανισμούς, άδεια προμήθειας οπλικών συστημάτων και ανταλλακτικών από το εξωτερικό, προμήθεια υλικού και μέσων από την εσωτερική και εξωτερική αγορά, κλπ).

Σε κάθε περίπτωση βέβαια, ο απόλυτος έλεγχος της πολιτικής πάνω σε όλους τους συντελεστές ισχύος του κράτους, συμπεριλαμβανομένης και της στρατιωτικής ισχύος, δεν πρέπει να τίθεται σε αμφισβήτηση. Η ευθύνη διεξαγωγής του πολέμου δεν μετατίθεται ποτέ από την πολιτική στη στρατιωτική ηγεσία· ο πόλεμος είναι μια κρατική υπόθεση και πάνω από όλα μια πολιτική πράξη στην οποία εμπλέκονται όλοι οι παράγοντες ισχύος του κράτους. Ο συντονισμός όλων αυτών των παραγόντων παραμένει υπό την ευθύνη της πολιτικής ηγεσίας η οποία αναθέτει το επί μέρους έργο στα κατάλληλα όργανά της.

Επίλογος

Η στρατηγική διέπεται από την τριάδα σκοποί - μέσα - τρόποι, με την έννοια της χρήσης των διαθέσιμων μέσων με αποτελεσματικό τρόπο για την επίτευξη ενός τεθέντος πολιτικού σκοπού· κάθε ένας από τους πιθανούς τρόπους συνεπάγεται κάποιο βαθμό κινδύνου ο οποίος οφείλεται στην αποτυχία ή τη μερική επιτυχία της εφαρμογής του.

Η έννοια της στρατηγικής είναι εγγενώς δύσκολη στη σύλληψή της. Στο πλαίσιο της εθνικής ασφαλείας αυτή διακρίνεται σε τρία επίπεδα, η διάκριση μεταξύ των οποίων δεν είναι πάντοτε εύκολα αναγνωρίσιμη.¹⁶

Το πρώτο ιεραρχικά επίπεδο είναι το επίπεδο *Στρατηγικής εθνικής ασφαλείας*, με την έννοια της ενορχήστρωσης όλων των συντελεστών ισχύος του κράτους για την προάσπιση και προώθηση των εθνικών συμφερόντων στο πλαίσιο της λειτουργίας του κράτους εντός του άναρχου διεθνούς συστήματος των κρατών. Στο επίπεδο αυτό η Στρατηγική σχεδιάζεται και ασκείται χωρίς απαραίτητα την ύπαρξη συγκεκριμένης (στρατιωτικής) απειλής και αφορά στη διάσταση εκείνη της εξωτερικής πολιτικής της χώρας που σχετίζεται με θέματα ασφαλείας. Η Στρατηγική εθνικής ασφαλείας είναι πάντοτε παρούσα, τόσο κατά τη διάρκεια της ειρήνης όσο και της κρίσεως και του πολέμου· η σχετική προσπάθεια είναι διαρκής.

Τα επόμενα δύο επίπεδα της στρατηγικής έχουν έννοια μόνον εν όψει κάποιας ενδεχόμενης ή πραγματικής (στρατιωτικής) απειλής. Το πρώτο από αυτά είναι το επίπεδο της *υψηλής στρατηγικής* σε κυβερνητικό επίπεδο, με την έννοια της ενορχήστρωσης όλων των παραγόντων ισχύος του κράτους για την επίτευξη των πολιτικών του σκοπών, στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης αντιπαράθεσης. Η εφαρμογή της ξεκινάει από τη στιγμή της επιδείνωσης των σχέσεων (κρίση), χωρίς όμως να σταματάει με την έναρξη της θερμής σύγκρουσης.

Το τελευταίο επίπεδο είναι το επίπεδο της *στρατιωτικής στρατηγικής* στο ανώτατο στρατιωτικό επίπεδο, με την έννοια της χρήσης της στρατιωτικής ισχύος για την επίτευξη του πολιτικού σκοπού που καθορίστηκε μέσω της υψηλής στρατηγικής, στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης αντιπαράθεσης. Η εφαρμογή της περιορίζεται στην περίοδο μετά την έναρξη των πολεμικών επιχειρήσεων.

Ως γενική παρατήρηση θα θέλαμε να προσθέσουμε ότι για την κατανόηση της στρατηγικής γενικώς και της διάκρισης των επιπέδων της γενικότερα απαιτείται η γνώση στοιχείων της γενικής θεωρίας της στρατηγικής. Οι θεμελιωτές της θεωρίας αυτής, των οποίων τα κείμενα διέπονται από το πολιτικό, κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο των αντίστοιχων εποχών, είναι πρωτίστως ο Θουκυδίδης, ο Σουν Τζου (Sun Tzu) και ο Κλαούζεβιτς, ή, για να το θέσουμε όπως ο Κόλιν Γκρέι (Colin Gray), «αν κάτι δεν το έχει πει ο Θουκυδίδης, ο Σουν Τζου ή ο Κλαούζεβιτς, μάλλον δεν αξίζει να ειπωθεί».¹⁷

Αναφορά στο άρθρο: Ηλιόπουλος Ανδρέας και Μαυρόπουλος Παναγιώτης. *Θεωρήσεις και επίπεδα στρατηγικής*. Πόλεμος και Στρατηγική, 23 Μαι 2014, www.warandstrategy.gr

---

* Ο Ανδρέας Ηλιόπουλος είναι Αντιστράτηγος, Διοικητής της ΑΣΔΕΝ.

---

16 Μαυρόπουλος Παναγιώτης, *Εισαγωγή στη θεωρία του πολέμου και της στρατηγικής*, Αθήνα: Αυτοέκδοση, 2012.

17 Gray Colin, *Fighting Talk: Forty maxims on war, peace and strategy*, London: Praeger Security International, 2007, σ. 58.

- ** Ο Παναγιώτης Μαυρόπουλος είναι Αντιστράτηγος ε.α. και διδάσκει Στρατιωτική Στρατηγική και Θεωρίες Πολέμου στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων.